

Muistot liikkeeksi senioriyleisötyössä – ikäihmiset aktiivisina sisällöntuottajina

Yleisö keskeisessä roolissa Hiihtomuseon osallistavassa hankkeessa

”The objective of the museum is, with all the philosophical and ethical profundity of motivation, better living.” Museologi Tomislav Šola.

Muistot liikkeeksi senioriyleisötyössä -hanke syntyi tarpeesta kehittää ikärikkaille suunnattuja yleisötyön palveluita. Hankkeelle myönnettiin Museoviraston innovatiiviset hankkeet -rahoitusta. Innovatiivisen ja osallistavan hankkeen tavoitteena on kehittää Hiihtomuseon senioriyleisötyöhön uusia toimintamalleja, jotka lisäävät ikäihmisten henkistä ja fyysistä hyvinvointia.

Hanke käynnistyi syksyllä 2023. Syystalven aikana sen puitteissa kerättiin yli 65-vuotiaiden talviaiheisiä muistoja kolmella teemalla. Vuodenvaihteessa 2023–2024 hankkeeseen palkatut liikunnan alan ammattilaiset suunnittelivat kerätyn muistitiedon pohjalta ikäihmisille suunnattuja moniaistisia ja elämyksellisiä liikuntaharjoituksia, joita elävöittävät Hiihtomuseon kokoelmien arkistokuvat. Harjoitusten kokeiluvaihe kesti tammikuusta huhtikuulle 2024, ja toukokuu 2024 varattiin harjoitusten pilotoinnille.

Museoviraston hankerahoitukseen liittyy olennaisesti kestävä kulttuuriperintötyö. Museovirasto kertoo Innovatiiviset hankkeet -rahoituksesta verkkosivuillaan: ”- tavoitteena on lisätä kulttuuriperinnön ja taiteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja merkitystä kehittämällä uudenlaisia toimintamalleja sekä edistämällä Museopoliittisen ohjelman ja YK:n Agenda 2030 kestävä kehityksen tavoitteita. (Museovirasto: Avustukset ammatillisten museoiden innovatiivisiin hankkeisiin).

Museokentällä tiedostetaan Hiihtomuseon hankkeen antaman esimerkin tavoin laajasti yleisötyön merkittävyys. Kulttuurista kaikille -palvelun johtava erityisasiantuntija Sari Salovaara kirjoittaa jo vuonna 2007 julkaistussa opinnäytetyössään museoiden yleisösuhteiden muutoksista. Lähtökohtana on, että museo tarvitsee yleisönsä. (Salovaara 2007, 11). Salovaara muistuttaa, että museoiden kuulumisen kaikille on kotimaisella museokentällä vallitseva ja yhteiseksi koettu käsitys. (Salovaara 2007, 29).

Museoissa ymmärretään nykyään laajemmin myös uusien yleisöjen tavoittamisen merkitys. Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muotoja, laajuutta ja tuloksellisuutta tutkineiden Hilppa Sorjosen ja Outi Sivosen vuonna 2015 julkaistun tapaustutkimuksen mukaan museoiden ja muiden vastaavien laitosten yleisötyö kohdistetaan nykyisin jo tavoitettujen yleisöjen lisäksi myös potentiaaliin uusiin yleisöihin. Yleisesti laajempien ja monimuotoisempien yleisöjen tavoittaminen tiedostetaan tärkeäksi päämääräksi. (Sorjonen & Sivonen 2015, 98). Aihetta tutkinut museologi Tomislav Šola korosti jo 1990-luvun lopulla, että museoiden ohjelmat on suunniteltava huomioiden jo olemassa olevien sekä potentiaalisten käyttäjien tarpeet (1997, 82).

Hankkeen tavoitteiksi asetettiin liikkumisen ja kulttuuriperinnön yhdistäminen, sekä sosiaalisen ja osallistavan toiminnan mahdollistaminen. Hiihtomuseo toimii osana Lahden museoita, jotka kehittävät aktiivisesti ikääntyvän väestön yleisötyön palveluja. Lahden museoiden uusi strategia on asettanut askelmerkit asiakaslähtöiselle, laajasti yleisötyöosaamista kehittäväälle toiminnalle. Lahden museoiden toimintamalli on osallistava. Lahden museoiden tallennusvastuuseen kuuluu myös vanhusten arki, sekä siihen liittyvät ilmiöt kansallisessa Takon tallennustyönjaossa. Tämä vastuualue tukee tarvetta perehtyä vanhusten tarpeisiin ja olla aktiivisena toimijana ikäihmisten elämässä. Hiihtomuseon senioriyleisötyöpalveluissa huomioidaan jatkossa tarve sekä läsnäoloa vaativille että erilaisille digitaalisille kokonaisuuksille.

Osallistavan yleisötyön yhteydessä voidaan puhua myös inklusiivisuudesta. Työterveyslaitos avaa termiä verkkosivuillaan: ”inklusiivisuudella tarkoitetaan yhdenvertaista ja syrjimätöntä sekä kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa toimintatapaa”. Tekstissä korostetaan, miten myös museoalalla tiedostettu yleisöjen

edustama monimuotoisuus ja inklusiivisuus ovat olennaisesti kytköksissä toisiinsa. (Työterveyslaitos: Monimuotoisuus ja inklusiivisuus: mitä ja miksi.) Šolan mukaan museoiden saavutettavuustyö oli käynnissä jo 1990-luvun lopulle tultaessa: museot pyrkivät toimimaan aiempaa demokraattisemmin, ymmärrettävämmin ja saavutettavammin. (1997, 87).

Saavutettavuuden merkityksestä

Osallistava taso liittyy olennaisesti saavutettavuuteen, joka on tärkeä osa Hiihtomuseon hanketta ja sen myötä muotoutuvaa uutta palvelua. Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilla kerrotaan, miten hyvä saavutettavuus tarkoittaa myös mahdollisuuksia tehdä itse, osallistua ja saada elämyksiä. Sivustolla korostetaan saavutettavuutta sen eri tasoilla: se tulee huomioida yhdenvertaisessa asiakaspalvelussa, esteettömissä tiloissa, oikein suunnatussa viestinnässä ja hinnoittelussa. Liikkumista ja kulttuuriperintöä yhdistävän hankkeen kannalta on olennaista myös maininta moniaistisuudesta: saavutettavuutta on tiedon ja elämysten tarjoaminen eri aisteja hyödyntäen. (Kulttuuria kaikille: Mitä on saavutettavuus?)

Museon yleisötyön vastuullisuutta ja saavutettavuutta on tutkinut myös filosofian tohtori Leena Hannula. Väitöskirjassaan hän paneutuu muun muassa saavutettavuuskysymyksiin. Hannula huomioi kysymysten tulevan esiin siinä, miten museot aktivoituvat laajemmin sosiaalisten ongelmien käsittelyssä, tasa-arvon edistämässä tai toiminnassaan erilaisten yhteisöjen kanssa sosiaalisten muutosten aikaansaamiseksi. (Hannula 2019, 173).

Muistot liikkeeksi -hankkeen myötä syntyvässä uudessa palvelussa sen käyttäjät ovat avainroolissa. Osallistavalla näkökulmallaan hanke tekee oman kohderyhmänsä osalliseksi ja näkyväksi jo palvelumuotoiluprosessin alkuvaiheessa. Uuden palvelun sisältö muodostuu liikunnan alan ammattilaisten ammattitaidon lisäksi hankkeeseen osallistuneiden kohderyhmäläisten omista kokemuksista. Hannula korostaa, että osallistava toiminta vaikuttaa yhtä lailla myös yleisöjen mielikuvaan museosta. Museon arvo nousee, kun se huomioi monipuolisella tavalla museoon sitoutuneen ryhmän, kuvailee Hannula. (Hannula 2019, 206–207).

Sinebryhoffin taidemuseossa toimineen Siffin senioriklubin osallistujakokemuksia tutkinut Hannula kokosi väitöskirjaansa varten tietoa senioreista kulttuurikuluttajina. Hän nostaa tekstissään esille tutkimuksen myötä syntyneet oivallukset: ” -haastateltavien kertomukset toivat esiin (museoon) tulemiseen vaikuttavia syitä enemmän kuin kulttuuriharrastusta käsittelevissä artikkeleissa yleensä. Kohtaamisten ja kokemusten henkilökohtaisuus sekä luottamus paikan ilmapiiriin loivat turvallisuutta. (Hannula 2019, 206).

Muistot liikkeeksi -hanke hyödyntää uuden palvelun muotoilussa kohderyhmänsä lisäksi myös ikäihmisten elämään perehtyneiden asiantuntijoiden osaamista. Hankkeen tavoitteiden saavuttaminen sekä Takon tallennustyön vastuualue edellyttävät yhteistyötä erityisesti ikäihmisten ja gerontologiaan perehtyneiden toimijoiden kanssa. Muistot liikkeeksi -hankkeen yhteistyökumppaneina toimivat tästä syystä ikäihmisten asiantuntijat Lahden kaupungin liikuntapalveluista, Gerontologian tutkimuskeskuksesta (GEREC), Päijät-Hämeen liikunta ja urheilu ry:stä (PHLU), Vire TV:stä ja Wellamo-opistosta.

Hankkeen muistelutalaisuudet

Muistot liikkeeksi -hankkeen yleisölle näkyvä osuus käynnistyi syksyllä 2023 ikäihmisille suunnatuilla muistelutapahtumilla, joissa kerättiin heidän muistojaan kolmella eri talviteemalla. Pienryhmissä toteutetuissa muisteluissa kerättiin muistoja ja tunnelmia Salpausselän kisoista, hiihtoretkestä ja lumileikeistä. Muistelijoille kerrottiin, että heidän muistojensa pohjalta kehitettäisiin vuodenvaihteessa liikunnan ammattilaisten toimesta tarinallistettuja ja moniaistisia liikuntaharjoituksia.

Muistelutapahtumien myötä hankkeessa toteutui jo varhaisessa vaiheessa alkuperäiseen hankesuunnitelmaan sisällytetty lähidemokratia- ja osallisuustyö. Hilppa Sorjonen ja Outi Sivonen

korostavat omassa tutkimuksessaan osallistamisen merkitystä kulttuurialalla. He nostavat esille, miten yleisötyön avulla sekä nykyisten että uusien yleisöjen on mahdollista tutustua uusiin kulttuurisisältöihin ja jopa osallistua teoksen, tapahtuman – tai tässä tapauksessa palvelun luomiseen yhdessä ammattilaisten kanssa. (2015, 11). Šola muistuttaa, että museot voivat pyrkiä parantamaan asiakkaidensa ymmärrystä ympäristönsä lisäksi myös itsestään. Hänen mukaansa ymmärrystä voidaan lisätä kasvattamalla esiteltäviin asioihin liittyvää tietoisuutta ja herkistämään asiakkaita kasvavan tietoisuuden vastaanottamiselle. (1997, 85).

Syystalven maksuttomissa muistelutilaisuuksissa käytettiin museoiden perinteisiä tiedonkeruun menetelmiä, esimerkiksi etnografisiin menetelmiin sisältyviä haastatteluita, tässä tapauksessa pääosin vapaaseen keskusteluun perustuvia ryhmähaastatteluita. Tilaisuuksia järjestettiin Hiihtomuseossa sekä kentällä eri asumisyksikköjen kerhotiloissa. Muistoja heräteltiin erilaisilla syötemateriaaleilla, kuten teemoihin liittyvillä Lahden museoiden kuvakokoelmien arkistokuvilla ja Hiihtomuseon erilaisia esineitä sisältävillä käyttökokoelmilla. Tilaisuuksia järjestettiin kaiken kaikkiaan lähes kaksikymmentä, ja niihin osallistui kuusikymmentä muistelijaa.

Muistelutilaisuuksissa hankkeen työntekijät toimivat keskustelun herättäjinä ja ohjaajina, tilaisuudet aloitettiin usein mielikuvaharjoituksella sekä muistia aktivoivilla liikkeillä. Osallistujille jaettiin myös lumipalloa muistuttavat pallot, joita sai pidellä käsissä tilaisuuden ajan. Keskustelun hiipuesssa ohjaajat esittivät teemoihin liittyviä lisäkysymyksiä ja jakoivat tarpeen mukaan omia muistojaan. Tilaisuuksissa viihdyttiin keskimäärin tunnin verran.

Kohtaamiset ja vuorovaikutus

”Tarinallisuus on tärkeä osa museotyötä, koska se kokoaa ihmiset taiteen ääreen”. Filosofian tohtori Leena Hannula.

Muistelutilaisuuksissa pyysimme osallistujia jakamaan erilaisia teemoihin liittyviä muistoja. Korostimme, että arkiselta tuntuvat pienet muistot sekä mahdollisesti laajempiin tapahtumiin tai ilmiöihin liittyvät muistot olivat yhtä merkittäviä. Avasimme myös sitä, miten historiallisten faktojen tai tarkkojen vuosilukujen sijaan olimme kiinnostuneita muistoihin liittyvistä tunnelmista ja tunnetiloista. Tavoitteena oli aktivoida osallistujia pääosin erilaisten tunnetilojen avulla. Aktivoinnin eri muotoja ovat tutkineet myös Sorjonen ja Sivonen. He korostavat tutkimuksessaan, miten museoiden yleisötyöhön osallistuvia voidaan aktivoida joko kognitiivisesti, jolloin oppimista tapahtuu ajatteluprosessin seurauksena, tai affektien eli erilaisten tunnetilojen avulla (Sorjonen & Sivonen 2015, 18).

Muistelut osoittautuivat palkitseviksi monella eri tavalla. Osallistavan tason lisäksi myös hankkeen muisteluiden sosiaalinen ulottuvuus muodostui merkittäväksi. Erilaisissa kerhoryhmissä toteutuneihin tilaisuuksiin saavuttiin välillä vain kuuntelemaan toisten muistoja, ja muistojen herättämät keskustelut jatkuivat paikoin myös varsinaisen muistelutilaisuuden päätyttyä. Muutama osallistuja halusi jakaa hankkeen työntekijöiden kanssa myös muita lapsuuteen, nuoruuteen tai varhaiseen aikuisuuteen liittyviä muistoja, vaikka niitä ei tallennettu hankekäyttöä varten.

Meille selvisi, että kohtaamiset tarjosivat merkittävien muistosisältöjen lisäksi myös merkityksellisiä kohtaamisia - sekä meidän hanketyöntekijöiden ja kohderyhmäläisten, että kohderyhmäläisten itsensä kesken. Leena Hannula kiteyttää seniori-ikäisen museokävijän ja osallistujan roolin osuvasti: ”museokävijä erityisesti seniori-ikäisenä kykenee arvioimaan näkemäänsä ja oppimaansa elämänkokemuksensa valossa ja tulkitsemaan asioita niiden pohjalta (Hannula 2019, 242).

Me hankkeen työntekijät saimme muisteluiden myötä syntyneistä kohtaamisista yhtä paljon kuin osallistujat – jollemme jopa enemmän. Jaoin keskenämme kokemuksia ja tunteita tilaisuuksien jälkeen:

keskusteluissamme nousivat esiin muun muassa kiitollisuuden ja liikituksen tuntemukset. Pääsimme kuulemaan erilaisista elämäkokemuksista ja niiden myötä syntyneistä oivalluksista, jotka avasivat omaa ajattelua ja antoivat perspektiiviä. Sorjosen ja Sivosen tutkimuksessaan esiin nostama vuorovaikutuksellinen toiminta ja sen merkitys konkretisoitui myös omassa työssä. Ymmärsimme kokemuksen kautta, miten vuorovaikutus kohdeyleisön kanssa voi parhaimmillaan olla kaksisuuntaista. (Sorjonen & Sivonen 2015, 11).

Vuodenvaihteessa 2023–2024 hankkeen työntekijät rekrytoivat neljä liikunnan alan ammattilaista tulevien liikuntaharjoitusten ohjaajiksi. Ohjaajat löytyivät sekä hankkeen yhteistyökumppaneiden että paikallisten verkostojen kautta. Hankkeen innovatiivisen luonteen vuoksi rekrytoinneissa painotettiin erilaisia osaamisalueita, jotka muistojen teemoihin yhdistettyinä muodostaisivat uudenlaisia ja erityisen innovatiivisia kokonaisuuksia. Muistelutilaisuuksissa tallennetut muistot siirrettiin nauhapöytäkirjoihin, joista kertyi hankkeen ohjaajille muisteluaineistoa harjoituksen tarinallistamista varten lähes kolmenkymmenen sivun verran.

Teksti: Mira Arkko

Muistot liikkeeksi senioriyleisötyössä -hankkeen projektitutkija

Hankkeen kokeilu- ja pilotointivaiheen aikana muotoutuva palvelu siirtyy Hiihtomuseon palveluvalikoimaan vuoden 2025 aikana.

Lähteet

Hannula, L. 2019. Kävijät, kokijat, kokemukset: museologinen tutkimus Siffin senioriklubista taidemuseon keskiössä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Museologia. Väitöskirja. Saatavissa: <https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.2009752> . Viitattu 12.2.2024.

Kulttuuria kaikille: Mitä on saavutettavuus? Saatavissa: https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus. Viitattu 21.11.2023.

Museovirasto: Avustukset ammatillisten museoiden innovatiivisiin hankkeisiin. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/innovatiiviset-hankkeet> . Viitattu 21.11.2023.

Salovaara, S. 2007. Kuka pääsee museoon? Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Taidekasvatus. Pro gradu - tutkielma. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200801141048> . Viitattu 21.11.2023.

Šola, T. 1997. Essays on museums and their theory: towards the cybernetic museum. Museologia julkaisu, 1239-9841; 1. Helsinki : Suomen museoliitto.

Sorjonen, H. & Sivonen, O. 2015. Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus. Cuporen verkkojulkaisu 27. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäitiö. Saatavissa: <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/taide-jakulttuurilaitostenyleisotyomuodot17.4.pdf> . Viitattu 8.3.2024.

Työterveyslaitos: Monimuotoisuus ja inklusiivisuus: mitä ja miksi. Saatavissa: <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-asiantuntijaorganisaatiossa/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-mita-ja-miksi> . Viitattu 12.2.2024.

Tomislav Šolan tekstin käännökset: Mira Arkko.